

Dejtonska Bosna i Hercegovina – novi Berlinski zid međunarodne zajednice?

SAŽETAK

Pad Berlinskog zida ne predstavlja kraj podjela na relaciji Istok – Zapad, već njihovo premještanje u nove geografske okvire. Raspad komunizma i, skupa s njim, jugoslovenske federacije, predstavljao je priliku za pomjeranje geopolitičkih rasjeda iz epicentra Evrope na njenu periferiju. Još od Drugog svjetskog rata lideri Antifašističke koalicije imali su dogovor „o našim poslovima na Balkanu“ (Siracusa, 1981: 381), dijeleći Jugoslaviju na zapadnu i sovjetsku zonu uticaja (Šulce, 2002). Funkcionalni odraz ove podjele iskazat će se raspadom Jugoslavije, te ostankom Srbije u istočnoj, odnosno Slovenije i Hrvatske u zapadnoj političkoj hemisferi. Balkanska granica između novog Zapada i Istoka bit će postavljena u Bosni i Hercegovini čiji je preovlađujući, bošnjački demografski supstrat, pretvoren u živi politički zid. Takav razvoj događaja osiguran je dozvoljenim ratom protiv Bosne i Hercegovine kojim je izmjenjena politička zbilja ove zemlje, ostavljene na marginama Evrope. Formirana „na osnovi kršćanskih vrednota“ (Davie, 2005: 23) i logici bolne ali realistične obnove vlastite kršćanske sadržine (Branch, 2009), Evropa se nije mirila s mogućnošću preovlađujuće muslimanske države u svojim okvirima. Unitarna Bosna i Hercegovina, onda i danas, tumačila se kao eufemizirana politička dominacija Bošnjaka. S tim u vezi rat protiv Bosne i Hercegovine međunarodni donosioci odluka okončali su mirovnim sporazumom, kojim su izgrađena dva nova geopolitička zida: prvi – na zapadnoj hemisferi Bosne i Hercegovine – razdvajao je Evropu od njenog muslimanskog ostatka dok je drugi, na istoku zemlje, tenziju između Zapada i Rusije amortizirao umetanjem bošnjačke demografske tampon zone. Povijesno je pitanje može li se mirovni ugovor smatrati valjanim ukoliko “prešutno sadrži povod budućem ratu” (Kant, 2000:115), odnosno da li međunarodna zajednica, kreirajući bosanski mir, stvara uslove njegove suprotnosti.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Berlinski zid, Dejtonski mirovni sporazum, međunarodna zajednica, mirovni pregovori

* Dr. Semir Halilović je pravnik, sociolog i politikolog. Magistrirao na temi političkog marketinga, te doktorirao iz oblasti državnosti i suvereniteta. Autor tri knjige i osam naučnih radova. Učesnik više univerzitetskih i međunarodnih naučnih konferencija. Posjeduje dugogodišnje iskustvo u politici i državnim poslovima. Trenutni je ambasador Bosne i Hercegovine. Email: shalilovic@mvp.gov.ba

1. EVROPSKA KONSTITUTIVNA LOGIKA U BOSNI I HERCEGOVINI

Raspad Sovjetskog Saveza povijesni je događaj, koincidiran s velikim procesom ujedinjenja Evrope. Uz najavu Mihaila Gorbačova da u slučaju demokratizacije zemalja istočne Evrope, Sovjetski Savez neće reagirati (Hantigton, 2004), formalno su otvorena vrata evropske perestrojke. Početak velikih političkih promjena simbolički označava pad Berlinskog zida čiji će nestanak, sve države unutar nekadašnje sovjetske centripetalne sile, učiniti poroznim na zapadne uticaje. Rječnikom američke političke perspektive, “svet je gotovo glasno odahnuo” (Kisindžer, 2016: 829), što je podrazumijevalo da bi novi svjetski poredak mogao postati unipolaran. Otpočet će proces novog evropskog jedinstva, posredstvom Njemačke, Francuske i Velike Britanije koje, nakon višestrukih pokušaja da samostalno zagospodare ovim prostorima, zajedno kreiraju novi evropski politički kontekst. Za mnoge države evropskog istoka, među njima i Jugoslaviju, pad Berlinskog zida značio je gubitak ideološkog uzemljenja, kohezivnog društvenog faktora, na čije mjesto stupaju demokratski pluraliteti i buđenje nacionalnih pokreta. Postavilo se pitanje dokle će se pružiti proces ujedinjenja Evrope, odnosno, gdje će se naći sljedeći Berlinski zid? Da li će se Evropa razdvajati između dodatno demokratiziranih država i onih preostalih u sovjetskom krugu socijalizma ili će, pak, postojati i neke druge granice?

Za nacionalno monolitne države evropskog istoka, demokratizacija nije predstavljala veliki izazov, s obzirom da se radilo tek o promjeni ideologije, dok su višenacionalne države prolazile bolniji proces revitalizacije (proto)nacionalnih ideja. Nacionalizam porodne jugoslovenske državne zajednice imao je izuzetnu snagu koja je iznutra razarala polustoljetnu dogmu „bratstva i jedinstva“. Nezadovoljan ustavnim rješenjima iz 1974, srpski nacionalni pokret je, još od 1986, istupao sa zahtjevom za „uspostavljanje punog nacionalnog i kulturnog integriteta srpskog naroda, nezavisno od toga u kojoj se republici ili pokrajini nalazio“ (Mihailović & Krestić, 2017: 189). Bila je to zvanična politika Srbije, kojom su i u narednim godinama insistirali da Srbi trebaju živjeti u jednoj državi, bez obzira na granice drugih republika. I predstavnici kasnije formirane, vladajuće Hrvatske demokratske zajednice u Hrvatskoj, baštinili su slične ideje, ističući da „nasuprot javno izraženim planovima o stvaranju Velike Srbije javno obznanjuju zahtjev za teritorijalnom cjelinom hrvatskoga naroda u njezinim povijesnim i prirodnim granicama“ (Krestić, 2017: 105). Aktiviranjem protonacionalnih politika Srbije i Hrvatske, pitanje raspada Jugoslavije se, umjesto demokratizacije jugoslovenskog prostora, pretvorilo u različitost ideja o podjeli teritorija, s dominantnim pitanjem – čija je Bosna i Hercegovina? Moglo bi se reći i da se raspad Jugoslavije planirao na onoj

teritoriji gdje je, tokom pola stoljeća njene egzistencije, u ideološkom smislu, ova država jedino i postojala. Svoje mjesto u budućem evropskom poretku Bosna i Hercegovina definisala je referendumom njenih građana (mart 1992), na kojem se njih 64% opredijelilo za nezavisnu, suverenu i nedjeljivu državu. Činilo se da je, nakon višestoljetne potčinjenosti pod tuđim carstvima i uprkos srbijansko-hrvatskom hegemonizmu, Bosna i Hercegovina napokon izašla na vlastiti državni put. Suprotno nadanjima, upravo tada otpočela je obrnuta logika kada se, umjesto na kraju jednog, Bosna i Hercegovina našla na početku sasvim suprotnog političkog procesa. Protiv ove međunarodno priznate države otpočet će agresivni rat, lišen reakcije međunarodne zajednice koja je, kao čuvar posthilerovskog svjetskog poretka, “dozvoljavala Srbiji da vodi rat za proširenje teritorija i sprovodi politiku genocida“ (Hejvud, 2004: 265). Poticaj ovakvom razvoju događaja potpomoglo je i uvođenje embarga na uvoz oružja, kojim su svjesno uvećavane šanse da Bosna i Hercegovina, zapravo, ne preživi stečeni politički okvir.

Velika Britanija i Francuska smatrali su da bi nezavisna Bosna i Hercegovina “bila neprirodna kao jedina muslimanska nacija u Evropi“, te su „preferirali embargo upravo zato što je on učvrstio nepovoljan položaj Bosne“ (Branch, 2009: 10). Radilo se o stavu zasnovanom na teoriji po kojoj se „religijsko naslijeđe na osnovi kršćanskih vrednota može smatrati formativnim kulturalnim utjecajem u srži europske civilizacije“ (Davie, 2005: 23). Svi drugi, nekada Rusi, potom Jevreji, danas Muslimani, nisu uzimani kao doborodošao konstitutivni element, odnosno, mogli su prebivati samo kao “drugi”, istovremeno prisutni i odsutni (Asad, 2008). Unutar ovakvog koncepta američkim političkim zvaničnicima rečeno je da “Bosna tu ne pripada, te da su britanski zvaničnici također govorili o bolnoj ali realističnoj restoraciji hrišćanske Evrope” (Branch, 2009:10). Drugačije govoreći, koristeći se srednjovjekovnim dogmana, novi svjetski poredak je, nakon pada socijalizma, za svog fundamentalnog neprijatelja uzeo muslimane (Mastnak, 2007). Naivno se mislilo da se “Rusija odrekla svojih imperijalnih stečevina i svojih imperijalnih ambicija“ (Cooper, 2009: 70), čime su vladari modernog svjetskog poretka, fokusirajući se na muslimansko pitanje, u bosanskom ratu propustili vidjeti regionalnu revitalizaciju (pro)ruske opasnosti. U ratu protiv Bosne i Hercegovine postalo je jasno da pad Berlinskog zida nije predstavljao klasično rušenje simbola podjela među ljudima, već njegovo premještanje na drugu granicu, prema novom evropskom “ostatku”. U takvim ideološkim i političkim okolnostima formirala se i “reakcija” međunarodne zajednice prema ratu protiv Bosne i Hercegovine, na način njegovog formalnog osuđivanja, odnosno suštinskog dopuštanja (Davutoglu, 2001). Primjerice, rezolucijama Vijeća sigurnosti (752. i 757. – maj 1992) međunarodna zajednica definisala je da se u slučaju Bosne i Hercegovine radi o

uvezenom ratu, zahtijevajući da „svi oblici miješanja i uplitanja faktora izvan Bosne i Hercegovine, uključujući i jedinice Jugoslovenske narodne armije, kao i elemenata hrvatske vojske, odmah prestanu“ (Karčić, 2010; 21). No, konstatujući ovo, međunarodna zajednica neće preduzeti ni banalne mjere da to spriječe, pokazujući da pravila nemaju opću, već kontekstualnu vrijednost. S obzirom da “sukobi između muslimana, katolika i pravoslavaca nikada nisu imali poticaje u samoj Bosni” (Mahmutćehajić, 1997;20), dopuštanje uvezenog rata bio je oblik pritiska na Bosnu i Hercegovinu da, za račun nepravednog mira, odustane od tek obnovljenog političkog, pravnog i povijesnog kapitala. Iako se nudio kao vrhovna vrijednost i “šansa”, mir o kojem su govorili predstavnici Sjedinjenih Američkih Država i Evropske zajednice bio je, zapravo, eufemizam pregovaračkog udovoljavanja ratnim ciljevima napadača. Pravo države Bosne i Hercegovine prevedeno je u muslimansko pitanje u Evropi s kojim se, s obzirom na povijesno naslijeđe, lako moglo manipulirati unutar evropskih političkih krugova. U politički formulisanoj jednačini – Evropa ili Muslimani – u kojem je prvo isključivalo drugo “nije teško uočiti da su u ovoj relaciji, po pravilu, Muslimani imali negativan saldo“ (Filandra, 2001: 333). Dopuštajući rat protiv Bosne i Hercegovine međunarodna zajednica je, uz „prešućivanje starih pretenzija“ (Kant, 2000: 116), sebi ostavila prostor za kreiranje nepravednog bosanskog mira kojim će, vršeći destrukciju međunarodno priznate države, izgraditi novi Berlinski zid u Evropi.

2. PREGOVORI PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE

Bosna i Hercegovina u ratnu 1992. stupila je kao politički zaokružena država, čije su ustavne izmjene (1990), osiguravale njenu građansku i teritorijalnu cjelinu (Službeni list SRBiH, 21/90). Posebnu važnost predstavljao je amandman LX. koji je Bosnu i Hercegovinu definisao kao građansku državu, odričući zasebni suverenitet njenim etničkim partikularitetima. Ovo ustavno načelo nosilo je ključnu prevagu prilikom odluke Badinterove komisije da se referendum o nezavisnosti Bosne i Hercegovine održi kao općegrađanski (a ne svaki narod za sebe), što je osiguralo i njegovu uspješnost. Referendumom iz marta, odnosno međunarodnim priznanjem iz aprila i maja 1992, Bosna i Hercegovina dostigla je vlastiti politički zenit, nakon čega otpočinje dozvoljeni rat protiv njene ustavne i međunarodno zaokružene stečevine. Njegovi ključni protagonisti nisu dvojili zbog čega ratuju, navodeći da „ni Srbi ni Hrvati zajedno natalitetom ne mogu da kontrolišu prodor islama u Evropu, jer za 5 – 6 godina bi u unitarnoj Bosni muslimana bilo preko 51%.“¹ Rječnikom

¹ Magnetofonski snimak sedamnaeste sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 25. i 26. 7. 1992, diskusija Radovan Karadžić

hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana tvrdilo se da će natalitetni pad bosanskih Hrvata “u roku od 10 godina dobiti još užasnije srazmjere, a da Muslimani računaju na demografsku ekspanziju zbog nataliteta i imaju planove da dovedu 500 tisuća ljudi, muslimana iz Turske“ (Galić & Bahtijar, 2017:19). Ovakvi izljevi iskrenosti nisu nastajali kao izopćeni incidenti, već su predstavljali izljeve općeg konteksta u kojem se muslimansko demografsko širenje smatralo dramatičnim, zbog čega se zaključivalo kako, zbog njihovog natalitetskog porasta, „na duge staze pobjeđuje Muhamed“ (Huntigton, 1998: 88). U ime svih onih koji su, u sred Evrope i prešutnu dozvolu međunarodne zajednice, slobodno mogli voditi rat protiv Bosne i Hercegovine, Radovan Karadžić je zaključio da „niko otvoreno u Evropi neće reći da je ovaj sukob podjaren da bi nestali muslimani.“² Njihovo homogeno djelovanje protiv unitarne Bosne i Hercegovine, u Evropi je prihvaćeno kao ratovanje protiv muslimanskog državnog prisustva na kontinentu. Dok su neki autori tvrdili da se u Evropi građanski koncept nacije nije zasnivao na vjeri, već na vjerskoj slobodi (Isensee, 1999), u Bosni i Hercegovini takav koncept Evropa neće podržati. Bilo je to u skladu sa srednjovjekovnom dogmom da ne treba “dopustiti da svi slobodno uživaju u svojoj vjeri ako je u potpunosti protivna kršćanskoj“ (Althusius, 2003:67), što u Evropi, na pragu 21. stoljeća, znači da je „ukazivanje na duboko ukorenjeno evropsko neprijateljstvo prema Muslimanima...došlo kao neka reklama za članstvo u EZ“ (Mastnak, 2007: 10).

Velikosrpski projekat realizirao se putem vlastite paradržavne tvorevine unutar Bosne i Hercegovina koja je, putem dozvoljenog vojnog pritiska i iznuđenih međunarodnih pregovora, pledirala postati nezavisna država. U prvim mjesecima rata, s hrvatske strane mislilo se da Evropa u Bosni i Hercegovini (preko Srbije), vodi rat „protiv muslimana“, zbog čega je hrvatski predsjednik Franjo Tuđman smatrao da se u takvom ozračju Hrvatska treba boriti za svoje nove granice.³ S tim u vezi kreirana je hrvatska paradržava u Bosni i Hercegovini koja se priključila pritisku na legalne organe međunarodno priznate Bosne i Hercegovine da pristanu na ustavnu i teritorijalnu redefiniciju države. Drugačije rečeno, bez pravne validacije međunarodna zajednica nije mogla priznati sirovo nasilje, te su sve snage usmjerene na dva pravca – dopuštanje vojnog i humanitarnog pritiska, odnosno, pribavljanje pristanka predstavnika legalnih organa Bosne i Hercegovine na redefiniciju države. Potonje se radilo na način da se, posebno političkim predstavnicima Bošnjaka, izlaz iz vojno-hu-

² Magnetofonski snimak sedamnaeste sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 25. i 26. 7. 1992, diskusija Radovan Karadžić

³ Zapisnik sa razgovora državno-političkog vodstva Hrvatske sa predstavnicima Hrvatske demokratske zajednice i hrvatskim predstavnicima iz Bosne i Hercegovine, Zagreb, 17. 9. 1992.

manitarne krize nudio kroz mogućnost dobijanja vlastitog etničkog teritorija što se, u trenucima nesnosne krize, činilo kao izlaz iz bosanskog ratnog bespuća. Naime, “razarateljima odgovaraju takve povremene težnje muslimana. One su redovno poticane pa su tražene i podržavane one snage koje su spremne da ih proglase te, na taj način, odustanu od Bosne u njezinom historijskom i temeljnom sadržaju” (Mahmutćehajić, 2006: 7). Drugačije govoreći, etnicizacija bosanskohercegovačkog teritorija nije rješavala državno već je, u muslimanski podozrivoj Evropi, samo problematizirala bošnjačko pitanje. No, još prije početka rata protiv Bosne i Hercegovine Evropa je Bosni i Hercegovini nudila etničku podjelu, što je predstavljalo generalni okvir njenog promišljanja o ovoj državi. Takvo promišljanje proisteklo je iz povijesnog iskustva evropskog kolonijalizma u kojem su se stvari stoljećima “rješavale”, tako što su fizički ograđivane. No prvi evropski plan Evropske zajednice i njenog predstavnika Žozea Kutiljera samo je “priznao platforme SDS-a i Bobanova krila HDZ-a te otvorio Pandorinu kutiju etničke podjele” (Glaurdić, 2011: 265). No, to neće biti jedini problem, već i pristanak predstavnika bošnjačke Stranke demokratske akcije (SDA) da učestvuje u ovom formatu. Sporazumom od 18. 3. 1992. u Sarajevu, predstavnici tri etničke stranke usvojile su izjavu „o principima za novo ustavno uređenje BiH“ (Begić, 1997: 91), što je predstavljalo početnu poziciju svih budućih pregovora o unutrašnjoj trihotomiji Bosne i Hercegovine.

Političku važnost ovog događaja istaći će, godinu dana poslije, lider srpske paradržave, Radovan Karadžić, smatrajući da je dogovor iz Sarajeva imao povijesnu težinu za njihov koncept razbijanja Bosne i Hercegovine.⁴ No, u priznanju paradržavnih struktura za legitimne pregovarače, predsjednik bosanskog Predsjedništva nije vidio problem, tvrdeći da „to nije priznanje nikakvo.... uperili cijevi u grad, ti moraš s njima razgovarati, i moraćeš s njima kad – tad

⁴ “Kada smo mi 18. marta dobili bitku za svoju Republiku. Dobili smo je 18. marta i to na vještinu g. Krajišnika...Mi smo 18. marta rekli ovako, da mi idemo kući da sjedimo, neka oni prvo razgovaraju sa Hrvatima, pa sa muslimanima pa kada dobiju pristanak muslimana da će biti tri Bosne i da će biti na etničkoj osnovi neka nas zovu da mi to prihvatimo i neka se pokaže mapa. Oni su to odigrali sa nama, pozvali su nas i kažu muslimani su prihvatili... Tada je Alija prvi put rekao: da na tri Bosne i da budu na etničkoj osnovi i to je za njega bilo fatalno. Pokazali su nam mape potpuno neprihvatljive, ali nam je rekao Kutiljero da li vi ovo možete da prihvatite kao bazu za dalje razgovore, onda smo se mi jako uhvatili za to da, kao baza za dalje razgovore, da. Nama je bilo važno da je na troje, da je na etničkoj osnovi i da postoji bilo kakva mapa, čime mi teritorijalizujemo svoja prava između 45- 50%, znate kako je izgledala Kutiljerova mapa. Tada je Bosna pukla tada smo mi prihvaćeni kao strana u sukobu. Međunarodna zajednica se grdno prevarila što je prije rata poslala Kutiljera i Karingtona kod nas, što nas je prihvatila kao stranu u sukobu, da su oni nas ignorisali i čitali, priznali Bosnu i kazali poslije toga postoje tamo neki pobunjenici koji sopstvenu državu ruše, mi bi bili u teškim problemima.”, Zapisnik sa četrdeset druge sjednice Narodne skupštine Republike Srpske, 18. i 19. 7. 1994.

razgovarati.⁵ Ipak, politički obrat na lisabonsku logiku razgovora smatra se za „ključni politički događaj u ratu“ kojim je „Izetbegović...detronizirao sebe sa nivoa šefa države na nivo nacionalnog vođe, pretvorivši razbijače države u partnere za pregovaračkim stolom“ (Filandra, 2012: 247/248). Već u ovom trenutku rata protiv Bosne i Hercegovine, njeni izvanjski rušitelji, unutrašnji pobunjenici, te međunarodna zajednica kao (su)kreator konteksta, mogli su proglasiti pobjedu vlastitog koncepta – lice Bosne i Hercegovine postat će trajno izmjenjeno, odnosno, suverenitet će iz građanske općosti preći u vlasništvo etničkih grupa. Sažeto rezimirajući, početak rata protiv Bosne i Hercegovine donio je sa sobom dvije pervertirane političke logike, koje su odredile modernu povijest ove države. Prvu je instalirala međunarodna zajednica, uvodeći embargo na uvoz oružja državi koju je međunarodno priznala, pokazujući da međunarodno pravo i konvencije vrijede kontekstualno. Drugu logiku, osigurao je dio političkog rukovodstva Bosne i Hercegovine pristankom da, s rušiteljima države, pregovara o izmjenama teritorijalne i ustavne zbilje nezavisne države, čime su povijesni državni kapital, podredili matrici njene samodestrukcije. Nastavak rata bio je kvadratura kruga, čiji uslovi su osiguravali nove modalitete pregovora dok je, istovremeno, kontinuitet pregovora vršio legalizaciju rezultata rata.

3. MODELIRANJE DIOBNE MATRICE

Rat protiv Bosne i Hercegovine od polovine 1992. pa do kraja 1995. predstavljao je teritorijalno modeliranje prihvaćenog koncepta trodjelnog oksimorona „cjelovite podijeljene“ Bosne i Hercegovine. Zaključci Londonske konferencije (august, 1992), koji su obećavali da će međunarodna zajednica odreći rezultate rata protiv Bosne i Hercegovine, ostali su tek jednodnevna vijest (Petrović, 2016). Postupajući hipokrizijski, Londonska konferencija je, uz formalnu osudu rata protiv Bosne i Hercegovine, istovremeno donijela odluku o nastavku mirovnog procesa koji se odvijao pod dopuštenim uslovima nepravednog rata. Glavni pregovarači, Dejvid Oven i Sajrus Vens, neće postupati na bazi zaključaka Londonske konferencije, već na osnovama prethodne pregovaračke logike. Njihova „Moguća ustavna struktura BiH“ (oktobar 1992) predlagala je Bosnu i Hercegovinu kao sastavljivu etničkih provincija što će, pored aktivne velikosrpske, pokrenuti i realizaciju ideje o proširenju Hrvatske na račun Bosne i Hercegovine. Posljednji američki ambasador u Jugoslaviji držat će da je bosanskohercegovački rat produžila „Tuđmanova pohlepa u nastojanju da aneksira hrvatska područja u Bosni“ (Zimmerman, 1997: 13). Koncept Oven

⁵ Stenogram sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, 7. 5. 1992, strana T3/2, diskusija predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović

– Vens inaugurirao je tezu o građanskom ratu u Bosni i Hercegovini, shodno kojem su mirovni ugovarači bile „vođe naroda“ Alija Izetbegović, Mate Boban i Radovan Karadžić. Izopćen iz pregovaračke delegacije, Muhamed Filipović upozoravat će Aliju Izetbegovića da „moramo izbjeći svaku legalizaciju neprijatelja, mada je tu nepopravljiva greška učinjena samim time što se sa njima sjelo za sto.“⁶ Ipak, Izetbegović i Boban, prvi će „skočiti u vodu“, potpisujući sporazum Owen – Vens kojim se Bosna i Hercegovina dijelila na deset etničkih provincija, s visokim decentralističkim ovlastima (Sadiković, 2014). *Post festum* pravni ekspert bosanske pregovaračke delegacije decidirat će da „nametanjem pregovora predstavnika tri konstitutivna naroda nanesena je velika šteta legalnim institucijama sistema...Ustavno, pravno i politički ne postoje legitimni predstavnici naroda u BiH.“⁷ Predstavnici srpske iredente proslavit će bošnjačko-hrvatsko prihvatanje predloženog plana, saopćavajući da je međunarodna zajednica ovjerila „da je podjela Bosne i Hercegovine i to na etničkom principu.“⁸ Rezimirajući da „onog momenta kada je potpisao Alija Izetbegović i Boban, onog momenta Bosne nema“⁹, predstavnici srpske paradržave proglasili su trijumf vlastitog političko-ratnog koncepta. No, unatoč tome njihovo insistiranje da ovladaju s preko 60% Bosne i Hercegovine, uz pravo na secesiju, produžit će rat.

Namjesto pregovaračkog dvojca Owen – Vens, stupit će pregovori posredstvom Ovena i Torvalda Stoltenberga čiji „mirovni plan“ odlazi korak dalje, predlažući podjelu Bosne i Hercegovine na tri etničke republike u Uniji Bosne i Hercegovine. Spreman prihvatiti i ovaj, radikalniji plan međunarodne zajednice, bosanski predsjednik Predsjedništva saopćio je „da se BiH pretvara u uniju republika Bosne i Hercegovine, koja bi se sastojala iz tri republike – bosanske, srpske i hrvatske“ (*Oslobođenje*, 31. 7. 1993). Izopćeni iz zbiljskog odlučivanja, funkcionirajući kao dekor referendumske Bosne i Hercegovine, članovi bosanskog Predsjedništva zavapili su da „pregovori u Ženevi vode ka etničkoj podjeli Bosne i Hercegovine“ odnosno da „Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine nije jedinstveno u svom političkom stavu.“¹⁰ Plan Owen

⁶ Filipović Muhamed, lično pismo upućeno Aliji Izetbegoviću, Ciri, 4. 1. 1993.

⁷ Trnka, Kasim, Pismo – komentar rezultata Ženevske konferencije o Bosni i Hercegovini, Ženeva, 31. 1. 1993.

⁸ Zapisnik sa dvadeset šeste sjednice Narodne Skupštine Republike Srpske, Bileća, 3. 4. 1993, diskusija Aleksa Buha

⁹ Zapisnik sa dvadeset šeste sjednice Narodne Skupštine Republike Srpske, Bileća, 3. 4. 1993, diskusija Momčilo Krajišnik

¹⁰ Pismo predsjednika SDP-a, Nijaza Durakovića, Reformista, Selima Bešlićića, HSS, Ive Komšića, LBO, Adila Zulfikarpašića i Muhameda Filipovića, te članova Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Tatjane Ljuić-Mijatović, Mirka Pejanovića i Mire Lazovića, Ženeva, 3. 8. 1993.

– Stoltenberg službeno je predstavljen augusta 1993, a već mjesec dana poslije potpisane su deklaracije o međusobnim odnosima budućih republika. Prvu, 14.9.1993, potpisali su Alija Izetbegović i Franjo Tuđman, definišući i osnivanje radne grupe „za pitanja teritorijalnog razgraničenja između dvije Republike“.¹¹ Dva dana poslije potpisana je i bošnjačko-srpska deklaracija, sadržavajući pravo građana budućih republika da, dvije godine nakon potpisa, koriste institut referenduma za otcjepljenje od Bosne i Hercegovine (Komšić, 2006). Konačan stav o planu Owen – Stoltenberg predstavnici bošnjačkog naroda dat će na „Bošnjačkom saboru“ (septembar 1993) na kojem član bosanskog Predsjedništva, Nijaz Duraković, upozorava da „ovim potpisom mi, bezprimjerno modernoj povijesti, ćemo staviti potpis i nagraditi agresora za najstravičniji genocid.“ Sukob između nekadašnjeg bosanskog rukovodstva, započeo zbog prihvatanja plana Owen – Vens, nastavit će se i zbog plana Owen – Stoltenberg no, neće promijeniti izabranu pregovaračku putanju. S obzirom da je „tokom 1993. godine bilo zagovaratelja uspostave muslimanske nacionalne države“ (Filandra, 2012: 191), bošnjački sabornici odlučuju da predloženi model podjele Bosne i Hercegovine nije sporan, no jesu teritorijalni procenti. Drugačije rečeno, „problem se samo sveo na tri-četiri procenta teritorije za „Bosansku republiku“ (Begić, 1997: 146/147). Dan poslije, na zasjedanju Skupštine Bosne i Hercegovine, ponovljen je scenarij iz prethodnog dana. Skupštinskim zastupnicima Alija Izetbegović saopćio je da se „moramo podijeliti“ uz napomenu da „mi nismo željeli podjelu, ona nam je nametnuta.“

Shodno vlastitim zaključcima, bošnjački pregovarači čekali su „deset kilometara obale i pristup do nje koji će biti pod suverenitetom muslimanske republike“ (Šarinić, 1999: 55), te nadoknađivanje nekoliko procenata obećane teritorije. „Ostalo je još 3-4% oko kojih se nagađamo...imamo pod kontrolom otprilike 20%, hoćemo 34. Oni su 10 dali, 4 nisu“¹², rezimirano je na sjednici bosanskog Predsjedništva, uz opasku kako je „unutrašnja podjela na republike neizbježna stvar.“ S iskustvom višestoljetnog kolonijalizma, posebno među brojnim muslimanskim zemljama, upadalo je u oči da su planom Owen – Stoltenberg, evropski donosioci odluka od Bosne i Hercegovine za Bošnjake željeli formirati evropsku Palestinu, sa Zapadnom obalom (Centralna Bosna) i Gazom (Bihaćka krajina) kao dva fizički razdvojena i politički spojena područja. Postavljanje krute anthemurale christianitatis prema istoku Evrope promijenit će se ulaskom Sjedinjenih Američkih Država (SAD) u bosansku ratnu zbilju kada, namjesto konfederalne diobe, predlože federalizaciju države bez

¹¹ Deklaracija predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Alije Izetbegovića i predsjednika Republike Hrvatske, Franje Tuđmana, Ženeva, 14. 9. 1993.

¹² Stenogram 231. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 15. 12. 1993, diskusija Alija Izetbegović

moćnosti secesije. Američki koncept vodio je računa o rješavanju nekoliko pitanja unutar bosanske minijature. Primarno, Bošnjake nisu željeli ostaviti „same“ u političko-institucionalnom smislu već su ih, vezivanjem s bosanskim Hrvatima, držali podalje od tuđih uticaja i mogućih unutrašnjih zabluda. Suprotno tome, separatizam Karadžićevih Srba odlučili su nagraditi legaliziranjem njihovih iredentističkih stečevina, shodno tadašnjem vjerovanju u kojem se smatralo da se rusofilskim ispostavama da upravljati, baš kao sa Borisom Jeljcinom. Ipak, predostrožnost prema muslimanskom i ruskom pitanju sigurno su predstavljali osnovni razlog američke odluke da Bosnu i Hercegovinu očuvaju kao cjelovitu državu, usmjeravajući njene unutrašnje dihotomije jednu ka drugoj. U ovakvom konceptu bosanskim Hrvatima će, uz odricanje njihove paradržavne političke forme, biti namijenjena najznačajnija politička uloga, naimе vlasnika „zlatnog glasa“ unutar bosanskog političkog konteksta.

4. DUPLA BRAVA POLITIKE ZAPADA – FEDERIRANJE BOSNE I HERCEGOVINE

Plan SAD-a za Bosnu i Hercegovinu oslanjao se na kreiranje vojnog balansa između bošnjačko-hrvatskih, s jedne, i srpskih snaga, s druge strane, koje bi, potom, uspostavile teritorijalni egal. Federalizacijom Bošnjaka i Hrvata nastanak muslimanske države u Evropi postao bi onemogućen, dok se federiranjem cijele Bosne i Hercegovine, stvarala tampon zona prema Srbima i ruskom političkom uticaju, pozicionirajući prema njima Bošnjake. Već januara 1994. specijalni izaslanik predsjednika SAD, Čarls Redman, saopćio je SAD-ov pregovarački koncept: „zaustavljanje rata između Hrvata i Bošnjaka te stvaranje Federacije BiH, a nakon toga uključivanje Srba u mirovni proces“ (Granić, 2019: 55). Pregovori sa hrvatskom stranom okončani su u rekordnom roku, inicijativom SAD-a i Vatikana, nakon kojih Franjo Tuđman rezimira da „moramo ići na traženje sporazuma sa Muslimanima“, odnosno da SAD traži da se „od Bosne i Hercegovine stvori ili zadrži jedna tampon država.“¹³ Politička inicijativa SAD-a imala je i svoju religioznu potporu, prenošenjem poruke vatikanskog pape da „morate naći rješenje sa muslimanima... pa čak i po cijenu žrtve.“¹⁴ Kreiranje Federacije Bosne i Hercegovine, kao saveza bošnjačkog i hrvatskog naroda, okončano je već u februaru i martu 1994, nakon svega nekoliko sastanaka. Time su stvorene osnove američkog mirovnog plana za Bosnu i Hercegovinu koji će, odmah potom, odrediti osnove budućeg teritorijalno-ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine. Saopćavajući da će se

¹³ Zapisnik razgovora predsjednika Republike Hrvatske, Franje Tuđmana, sa predstavnicima „Herceg-Bosne“, Zagreb, 13. 2. 1994, diskusija Franjo Tuđman

¹⁴ Zapisnik razgovora predsjednika Republike Hrvatske, Franje Tuđmana, sa predstavnicima „Herceg-Bosne“, Zagreb, 13. 2. 1994, diskusija Mate Granić

preustroj države izvršiti formiranjem dva entiteta, te njihovim međusobnim teritorijalnim omjerom od 51:49% (Komšić, 2006), SAD će odrediti ključne determinante budućeg mirovnog sporazuma. Uviđajući proces koji vodi završetku rata, na način koji ne zadovoljava njihove secesionističke ambicije, lider pobunjenih Srba, Radovan Karadžić, ustvrdit će da „Muslimani bi sigurno bolje prošli na Lisabonskoj konferenciji, a mi bismo izbjegli rat.“¹⁵ Kada aprila 1994. u Londonu bude predstavljen mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu, srpski iredentisti razumijet će ga kao vlastiti politički poraz. Bez prava na odcepljenje, s umanjnim teritorijalnim procentima, predloženi plan nisu željeli prihvatiti. Bez obzira na garancije i preporuke Rusije, Velike Britanije i Krnje Jugoslavije, rukovodstvo srpske iredente smatralo je da „pristanak na nedovršen i nepoznat mirovni plan bio bi uvod u početak kraja srpskog naroda.“¹⁶ No, nova taktika prisiljavanja srpske iredente da prihvati predloženi plan više se neće bazirati na bjesomučnim (evropskim) razgovorima, već i na konkretnim pritiscima kao što su zatvaranje granice između Srbije i srpske paradržave, te uvođenjem sankcija od strane Srbije.

Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine izvjestit će državno rukovodstvo da je srbijanski predsjednik donio odluku da se, do daljnjeg, neće miješati u bosanski rat sve dok „Armija RBiH ne oslobodi teritoriju Federacije, prema mapama Kontakt grupe.“¹⁷ Kao proizvod sankcija Srbije u oružju, municiji i energentima za srpsku paradržavu, do kraja 1994. „VRS i vojska u celini dovedena je u inferioran položaj“ te, „iako mi želimo da negiramo da postoji bilo kakvog uticaja, pa čak i u praktičnoj realizaciji mapa Kontakt grupe na stanje na terenu, ono nije takvo.“¹⁸ I sam bosanski predsjednik Predsjedništva tvrdio je da „ovi gore već poručuju, hoće neke pregovore... jer ih je zaista ovaj čovjek stisnuo.“¹⁹ No, nije se samo od pobunjenih Srba tražio pristanak na

¹⁵ Zapisnik sa trideset devete sjednice Narodne skupštine Republike Srpske, Pale, 24. i 25. 3. 1994, diskusija Radovan Karadžić

¹⁶ Zapisnik sa četrdeset treće sjednice Narodne skupštine Republike Srpske, Pale, 28. 7. 1994, pismo Skupštine upućeno predsjedniku Ruske Federacije, Borisu Jeljcinu, i predsjedniku Srbije, Slobodanu Miloševiću

¹⁷ Informacija ministra vanjskih poslova Republike Bosne i Hercegovine, Irfana Ljubijankića, upućena predsjedniku Predsjedništva i predsjedniku Vlade Republike Bosne i Hercegovine, Aliji Izetbegoviću i Harisu Silajdžiću, Sarajevo, 28. 9. 1994.

¹⁸ „Ko pozna taj teren, neprijatelj je od Grabeža napadao preko Drenova, Malog Radića, Velikog Radića i zaustavio se tačno na raskršnici puteva koji treba od Radića da vode dolje prema Krnjeuši i prema Petrovcu. Ubacio je grupu levo od Bosanske Krupe i želi da forsira da ide dalje dolinom Sane prema Prijedoru, znači njih ne interesuje da od Radića idu dolje gde to nije nacrtano planom Kontakt grupe.“, Zapisnik sa četrdeset šeste sjednice Narodne skupštine Republike Srpske, Pale, 9. 10. i 11. 11. 1994, diskusija Milan Gvero

¹⁹ Stenogram nastavka 280. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 12. 4. 1995, diskusija Alija Izetbegović

predložene uslove mira, već i od predstavnika Bošnjaka da budući srpski entitet priznaju pod imenom „Republika Srpska“. Kao protuvrijednost ovoga čina oni bi „dobili 20% teritorije, priznanje od glavnog protivnika.“²⁰ Usamljeni glas u bosanskom Predsjedništvu, Stjepan Kljuić, upozoravao je da „nemamo mi po Ustavu pravo na to“ jer „mi bi njima onda dali grunt na 49% i to bi se teretilo 100 narednih godina.“²¹ No, zbiljski, rat je već bio gotov i za njegov formalan završetak preostala je tek nekolicina vojnih preslagivanja u funkciji stvaranja teritorijalnog balansa. Poraz srpskih pobunjenika u Hrvatskoj, tokom ljeta 1995, te niz oslobodilačkih operacija koje su vodile bosanska Armija, HVO i HV u Bosni i Hercegovini, osigurale su stavljanje srpske paravojske u inferioran položaj nakon čega će njihovo političko rukovodstvo prihvatiti uslove pregovora koje su ogodinu i pol ranije uporno odbijali. Da Amerikancima nije bilo stalo da rat u Bosni i Hercegovini ima svog pobjednika, vodeći računa da geostrateške interese prelome preko leđa ove zemlje, svjedočit će i činjenica veta američkog predsjednika Bila Klintona na zakon Kongresa SAD-a o unilateralnom ukidanju embarga na uvoz oružja Bosni i Hercegovini (Branch, 2009: 276). Činjenica je da SAD nisu željeli imati poražene pobunjene Srbe da, s druge strane, ne bi dobili dominantne Bošnjake. U potpunosti osiguravajući vlastitu zamisao buduće Bosne i Hercegovine, SAD će od Franje Tuđmana izdejsstvovati izlazak HV-a (automatski i HVO-a) iz vojnih operacija u Bosni i Hercegovini, nakon čega Alija Izetbegović rezimira da rat trenutno vode samo bosanska Armija i srpska paravojska „jer ono je išlo, napredovanja su bila, kada je istovremeno dejsstvovao, jedno 7-8 dana Atlanski pakt i Hrvatska vojska i HVO.“²² Rat je bio završen.

Posljednji pregovori o miru u Bosni i Hercegovini dogodit će se u bazi američke vojske Rajt Paterson, u Dejtonu jer „ako mi to ne učinimo, to se neće ni desiti.“²³ Učešćem Srbije i Hrvatske u potpisivanju mirovnog ugovora o Bosni i Hercegovini, te članstvom paradržavnih tvorevina u njihovom sastavu, postignut je eksplicitan dokaz da, bez njihovog učešća, ne bi bilo ni rata. S druge strane, pristankom legalnih organa Bosne i Hercegovine da za svoje pregovarače prihvate unutrašnje pobunjenike, referendumski politički kapital države, pretvoren je u ništavilo. U članu 5. važećeg Ustava Bosne i Hercegovine, stajalo je da je „teritorij Republike jedinstven i nedjeljiv i da se republičke gra-

²⁰ Stenogram nastavka 282. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 23. 4. 1995, diskusija Alija Izetbegović

²¹ Stenogram nastavka 282. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 23. 4. 1995, diskusija Stjepan Kljuić

²² Stenogram 297. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 3.10.1995.

²³ State Department Dayton History Project Interview with Madeline Albright, 28. 10. 1996, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/1996-10-28.pdf>

nice smiju mijenjati na putu referenduma građana...dvotrećinskom većinom“ (Šarčević, 2008: 154). No, nadvladala je real politika. U takvom pregovaračko-političkom kontekstu, delegacija Bosne i Hercegovine je, implicate, predstavljala samo interese bošnjačkog naroda, čime je mir o Bosni i Hercegovini, umjesto pravde za napadnutu članicu Ujedinjenih nacija, preobražen u sporazum između njenih „zaraćenih etnija“. Uz kreiranje konteksta od strane ključnih država Evropske Unije i SAD-a, Bosna i Hercegovina pretvorena je u novi berlinski zid međunarodne politike, putem kojeg se Zapad branio od vlastitog podozrenja nastanka muslimanske države u Evropi, postavljajući te iste Bošnjake kao živi zid prema rusofilskom ostatku zemlje. Zvanično nazvan *Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini* (Dejtonski mirovni sporazum), parafiran je 21.11.1995. od strane predstavnika krnje Jugoslavije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, te entiteta Federacija Bosne i Hercegovine i „Republika Srpska“. Na Vrhovnom savjetu odbrane krnje Jugoslavije, potpisivanje sporazuma smatralo se da je „stvorena...država na prostorima na kojima nikad nije bilo srpske države. To je historijsko dostignuće.“²⁴ Nasuprot srpskom osjećaju političkog trijumfa, u Sarajevu je sporazum tumačen na način da je država „opstala, barem formalno“, odnosno da „realno postoji...na dijelovima Federacije, a potpuno realno...na teritorijama gdje postoji kontrola naše Armije.“²⁵ Drugačije govoreći, Dejtonski mirovni sporazum kreirao je ustavno stanje, uokvirujući ratne politike u u mirnodopsku, političku dijalektiku. Fiksirane u konsocijacijskom ustavnom sistemu, unutar modela (kvazi) funkcionisanja, između sukoba i prinudne saradnje, potpisnici Dejtonskog mirovnog sporazuma upućeni su da svoje, nedovršene ratne sukobe, zatome ili, pak, nastave na ustavnom, zakonskom i simboličkom nivou.

Kantovski mišljeno, države koje svoje pravo dobijaju putem procesa ili suda, umjesto ratnom pobjedom, u zbilji postižu to da se “završava rat, ali ne i ratno stanje” (Kant, 1996: 6), odnosno, nijedan mirovni ugovor nije valjan ako “prešutno sadrži povod budućem ratu” (Kant, 2000, 115). U ovakvom, bespovijesnom kontekstu Bosna i Hercegovina živi svoje dejtonsko vrijeme tavora kao novi *berlinski zid* međunarodne zajednice koja se, u vlastitoj politici otvorenosti, prisjetila starih metoda ograđivanja, potvrđujući da srednjovjekovna vremena jesu prošla, no ne i njihova politička zaostavština. Ipak, treba imati u vidu da konzerviranje jednog društva za svoju prvu posljedicu ima proizvodnju unutrašnjih ekstrema, odnosno, da koncipirani *berlinski zid* ne može funkcionisati kao dugoročna paradigma. Kreatori ovakvog koncepta kontekst

²⁴ Stenogram sjednice Vrhovnog savjeta odbrane Savezne Republike Jugoslavije, Beograd, 6. 12. 1995, diskusija Slobodan Milošević

²⁵ Radio-televizija Bosne i Hercegovine, Dnevnik 2, gostovanje Alije Izetbegovića, Sarajevo, 22. 11. 1995.

promišljaju unutar njegovih stalnih napetosti, međusobno ih sučeljavajući, no lišeni su vizije šta učiniti pod uslovom da napetosti između Bošnjaka i bosanskih Srba jednostavno nestanu. Ukoliko bi se Bošnjaci, umjesto ka Evropskoj Uniji, okrenuli ka Turskoj ili povijesnom dogovoru sa Srbijom, Bosna i Hercegovina poprimila bi sasvim drugačiju geopolitičku poziciju, odnosno, *berlinski zid* preselio bi se na granice susjedne Hrvatske. S tim u vezi, evropskoj i američkoj politici, nakon decenija podozrivosti prema muslimanskom političkom faktoru, potrebna je dalekosežna vizija o Bosni i Hercegovini u kojoj bi, ova država i njen nabrojnjiji narod, umjesto uloge *berlinskog zida* unutar geopolitičkog konteksta, na vrijeme postali dio evropskog političkog poretka.

LITERATURA

- Althusius, J. (2003). Politika. *Politička misao*, Vol. XL, br. 4.
- Asad, T. (2008). Formacije sekularnog – Hrišćanstvo, Islam, Modernost. Beograd, *Časopis Beogradski krug*.
- Begić, I. K. (1997). *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma*. Sarajevo, Bosanska knjiga.
- Branch, T. (2009). The Clinton Tapes. New York-London-Toronto-Sydney, *Simon & Schuster*.
- Chollet, D. (2007). *Tajna povijest Daytonna*. Zagreb, Global Marketing – Tehnička knjiga.
- Cooper, R. (2009). *Slom država*. Zagreb, Profil International.
- Davie, G. (2005). *Religija u suvremenoj Europi*. Zagreb, Golden Marketing – Tehnička knjiga.
- Davie, G. (2007). *Religion in Europe in the 21st Century: The Factors to Take into Account*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Davutoğlu, A. (2001). Sukob interesa: jedno objašnjenje svjetskog (ne) reda. *Znakovi vremena – Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu*, 11.
- Deklaracija predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine i predsjednika Republike Hrvatske, Ženeva, 14. 9. 1993.
- Dopis predsjednika SDP-a, Nijaza Durakovića, Reformista, Selima Bešlićića, HSS, Iva Komšićića, LBO, Adila Zulfikarpašićića i Muhameda Filipovića, te članova Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Tatjane Ljuić-Mijatović, Mirka Pejanovića i Mira Lazovića, Ženeva, 3. 8. 1993.
- Duraković, N. (2011). Prilog raspravi o ustavnim promjenama u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, *Godišnjak Bošnjačke zajednice kulture "Preporod"*.
- Filandra, Š. (2001). Muslimani i Evropa s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Sarajevo, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, Svezak 11. Br. 19-20.
- Filandra, Š. (2012). Bošnjaci nakon socijalizma. Sarajevo-Zagreb, *Preporod-Synopsis*.

- Filipović, M. (1993). *Lično pismo upućeno Aliji Izetbegoviću*. Cirih, 4. 1. 1993.
- Glaurdić, J. (2011). *Vrijeme Europe – zapadne sile i raspad Jugoslavije*. Zagreb, Mate.
- Granić, M. (2019). *Diplomatska oluja, sjećanja najdugovječnijeg Tuđmanovog ministra*. Zagreb, Večernji List.
- Hantigton, P. S. (2004). *Treći talas*. Beograd, Stubovi kulture.
- Hejvud, E. (2004). *Politika*. Beograd, Clio.
- Hodge, C. (2007). *Velika Britanija i Balkan*. Zagreb, Detecta.
- Huntington, S. (1998). *Sukob civilizacija*. Zagreb, Izvori.
- Informacija ministra vanjskih poslova Republike Bosne i Hercegovine, upućena predsjedniku Predsjedništva i predsjedniku Vlade Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 28. 9. 1994.
- Isensee, J. (1999). Nacija kao političko jedinstvo. *Politička misao*, Vol. XXXVI, br. 4.
- Kant, I. (2000). *Pravno-politički spisi*. Zagreb, Politička kultura.
- Kant, I. (1996). Prema vječnom miru. *Politička misao*, Vol. XXXIII, br. 1.
- Karčić, H. (2009). *Izbor rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija o Bosni i Hercegovini 1992 – 2009*. Sarajevo, Connectum.
- Komšić, I. (2006). *Preživljena zemlja – tko je, kada i gdje dijelio BiH*. Sarajevo, Prometej.
- Kisindžer, H. (2016). *Diplomatija*. Beograd, Kosmos.
- Krestić, Đ. V. (2017). *Velikohrvatske pretenzije na Vojvodinu i Bosnu i Hercegovinu*. Beograd, Srpska akademija nauka i umjetnosti.
- Le Goff, Ž. (2010). *Da li je Evropa stvorena u srednjem veku*. Beograd, Clio.
- Magnetofonski snimak sedamnaeste sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Pale, 25. i 26. 7. 1992.
- Mahmutćehajić, R. (1997). Bosna kao neznanje. Sarajevo, *Dijalog – Časopis za filozofiju i društvenu teoriju*, 03.
- Mahmutćehajić, R. (2006). Bosna nakon Dejtona. *Duh Bosne*.
- Marković, G. (2009). *Uvod u politički sistem Bosne i Hercegovine – izabrani aspekti*. Sarajevo, Sarajevo Open Centre.
- Mastnak, T. (2007). *Evropa – istorija političkog pojma*. Beograd, Beogradski krug – Centar za medije i komunikacije.
- Mihailović, K., & Krestić, V. (2017). *Memorandum SANU posle trideset godina*. Beograd, Novosti.
- Petrović, V. (2016). *Srpske političke elite i Londonska konferencija*. Beograd, Institut za savremenu istoriju.
- Radio-televizija Bosne i Hercegovine. (1995). *Dnevnik 2*. Sarajevo, 22. 11. 1995.
- Sadiković, E. (2014). *Evropa regija – Kohezijska politika Evropske unije i Zapadni Balkan*. Sarajevo, TKD Šahinpašić.
- Siracusa, M. J. (1981). The Night Stalin and Churchill Divided Europe: The View from Washington. *The Review of Politics*, 43(3).

- Službeni list SR BiH.* (1990). Sarajevo, broj: 21/90.
- State Department. (1996). *Dayton History Project, Interview with Warren Christopher*, 30. 10. 1996. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/1996-10-30.pdf>
- State Department. (1996). *Dayton History Project Interview with Madeline Albright*, 28. 10. 1996. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/1996-10-28.pdf>
- Stenogram intervjua autora rada s akademikom Muhamedom Filipovićem*, Sarajevo, 2018.
- Stenogram sa sastanka predsjednika Republike Hrvatske sa delegacijom HDZ BiH, 27. 12. 1991. godine, u *Stenogrami o podjeli Bosne*, Galić Štefića, Bahtijar Amer (2017), Centar za kritičko mišljenje/Tacno.net.
- Stenogram sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 7. 5. 1992.
- Stenogram 101. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 25. 5. 1992.
- Stenogram 229. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 26. 11. 1993.
- Stenogram 231. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 15. 12. 1993.
- Stenogram nastavka 280. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 12. 4. 1995.
- Stenogram nastavka 282. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 23. 4. 1995.
- Stenogram 297. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 3. 10. 1995.
- Stenogram sjednice Vrhovnog savjeta odbrane Savezne Republike Jugoslavije*, Beograd, 6. 12. 1995.
- Šarčević, E. (2008). Dejtonski Ustav: karakteristike i problemi. Sarajevo, *STATUS – Magazin za političku kulturu i društvena pitanja*.
- Šarinić, H. (1999). *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem*. Zagreb, Globus International.
- Šulce, H. (2002). *Država i nacija u evropskoj istoriji*. Beograd, Filip Višnjić.
- Trnka, K. (1993). *Komentar rezultata Ženevske konferencije o Bosni i Hercegovini*. Ženeva, 31. 1. 1993.
- Unija tri republike. (1993). *Oslobođenje*, Sarajevo, 31. 7. 1993.
- Zapisnik sa razgovora državno-političkog vodstva Hrvatske sa predstavnicima Hrvatske demokratske zajednice i hrvatskim predstavnicima iz Bosne i Hercegovine*. Zagreb, 17. 9. 1992.
- Zapisnik sa četrdeset druge sjednice Narodne skupštine Republike Srpske*. 18. i 19. 7. 1994.
- Zapisnik sa sastanka Kluba poslanika prije dvadeset četvrte sjednice Narodne Skupštine Republike Srpske*. Bijeljina, 8. 1. 1993.

- Zapisnik sa dvadeset pete sjednice Narodne Skupštine Republike Srpske.* Pale, 19/20. 1. 1993.
- Zapisnik sa dvadeset šeste sjednice Narodne Skupštine Republike Srpske.* Bileća, 3. 4. 1993.
- Zapisnik sa tridesete sjednice Narodne Skupštine Republike Srpske.* Jahorina, 5/6. 5. 1993.
- Zapisnik razgovora predsjednika Republike Hrvatske, Franje Tuđmana, sa predstavnicima „Herceg-Bosne“.* Zagreb, 13. 2. 1994.
- Zapisnik sa trideset devete sjednice Narodne skupštine Republike Srpske.* Pale, 24. i 25. 3. 1994.
- Zapisnik sa četrdeset treće sjednice Narodne skupštine Republike Srpske.* Pale, 28. 7. 1994.
- Zapisnik sa četrdeset šeste sjednice Narodne skupštine Republike Srpske.* Pale, 9, 10. i 11. 11. 1994.
- Zapisnik sa pedesete sjednice Narodne skupštine Republike Srpske.* Sanski Most, 15. i 16. 4. 1995.
- Zimmerman, W. (1997). *Izvori jedne katastrofe.* Zagreb, Globus.

Semir Halilović

Dayton Bosnia and Herzegovina – New Berlin Wall of the International Community

SUMMARY

The fall of the Berlin Wall does not represent the end of East-West divisions, but their relocation into new geographical frameworks. The collapse of communism and, together with it, the Yugoslav federation, represented an opportunity to move geopolitical faults from the epicenter of Europe to its periphery. Ever since World War II, the leaders of the Anti-Fascist Coalition had an agreement “about our affairs in the Balkans” (Syracusa, 1981: 381), dividing Yugoslavia into the Western and Soviet zones of influence (Šulce, 2002). The functional reflection of this division will be expressed by the breakup of Yugoslavia, and the remaining of Serbia in the eastern, that is, Slovenia and Croatia in the western political hemisphere. The Balkan border between the new West and East will be set in Bosnia and Herzegovina, whose predominant Bosniak demographic substrate has been turned into a living political wall. Such a development of events was ensured by the permitted war against Bosnia and Herzegovina, which changed the political reality of this country, left on the margins of Europe. Formed “on the basis of Christian values” (Davie, 2005: 23) and the logic of painful but realistic renewal of its own Christian content (Branch, 2009), Europe did not accept the possibility of a predominantly Muslim state within its borders. Unitary Bosnia and Herzegovina, then and today, was interpreted as a euphemized political domination of Bosniaks. In this regard, international decision-makers ended the war against Bosnia and Herzegovina with a peace agreement, which built two new geopolitical walls: the first - in the western hemisphere of Bosnia and Herzegovina - separated Europe from its Muslim rest, while the second, in the east of the country, between the West and Russia amortized by inserting a Bosniak demographic buffer zone. It is a historical question whether a peace treaty can be considered valid if it “tacitly contains a reason for future war” (Kant, 2000:115), that is, whether the international community, creating the Bosnian peace, creates the conditions for its opposite.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, Berlin Wall, Dayton Peace Agreement, international community, peace negotiations.